

BORZONGÁSOK ÉS PROGRESSZIÓK *Hillary, avagy egy filobata a Mount Everesten*¹

Catherine Reverzy

Bálint és Ferenczi munkássága ihletett a *Femmes d'aventure* [Kalandvagyó nők] című könyvem² megírására, amelyben kockázat-vállalásról, motivációról és önmegvalósításról írok. A témában nem jártas olvasó számára készült munkám híres női hajótisztekkel, hegymászókkal, pilótákkal és felfedezőikkel való személyes tapasztalataimat és a velük kapcsolatos olvasmányaimat mutatja be. Jelen munkámban a kalandokhoz és az ismeretlenhez való kettős viszonyulást, a vonzódást és az attól való félelmet, továbbá, a veszélyekkel való szembenézés, mégis a szembenézés utáni sértetlenül feloldódás képességét vizsgálom, melyből átadható hasznos tapasztalatok születnek.

Mi is a kalandvagy magva? Hogy megértsük ezt a fajta lelki beállítódást, vissza kell kanyarodnunk egészen a kora gyermekkorig, ahol primitív, mégis meghatározó attitűdjeinket lelhetjük fel a világ felé. Jómagam a pszichoanalitikus nézőpontot választottam a történések megértéséhez, bár más perspektívák is hasonlóan tanulságosak lehetnek. Pszichoanalitikus szempontból Bálint 1959-ben megjelent *Thrills and Regression* című könyvét³ tekintetem elsődlegesnek, mely sokban segített a téma tanulmányozásakor. Bálint szabadtéri foglalatosságokról, főként hegymászásról ír. Ebben a témában sokat idézi Edmund Hillaryt⁴, aki mindössze néhány évvel a könyv kiadása előtt (1953-ban) meghódította a Mount Everestet. Hillary részlete-

---

¹ Ez az írás eredetileg előadásként hangzott el a „CONFERENCZI Hungarian Psychoanalytic Ideas Revisited” című konferencián (London, 2004. április 25.), „Thrills and Progression: Hilary, a philobat at the Everest” címmel. A szöveget Fekete Tamás és Pajor Katalin nyersfordításának felhasználásával, a szerkesztő jegyzeteivel kiegészítve adjuk közre.

² *Femmes d'aventure*. Editions Odile Jacob, Paris, 2001.

³ Magyarul *A borzongások és regressziók világa* címmel jelent meg (Animula, Bp. 1997). A továbbiakban erre a kiadásra hivatkozunk.

⁴ Sir Edmund Hillary (1919-2008) új-zélandi hegymászó. 1953. május 29-én Tenzing Norgajjal együtt mászták meg a Mount Everestet.

sen ír Tendzing Norgaj nevű serpájáról⁵, akit egy bizalomra méltó, atyai figuraként jellemez. Hillary pedig – jó filobata lévén – megfogadta „atyja” tanácsait, hogy képes legyen meghódítani a csúcst.

1) *A borzongások és regressziók világa* című munkájában Bálint a világhoz való viszonyulásunk és a korai, primitív életélményeink közötti kapcsolatot vizsgálja. Választ keres arra, hogy mi alkotja az újszülött csecsemő elégedettség [well-being], illetve elégedetlenség [distress] érzését, melyek azok a szenzoros élmények, amelyek előidéznek (okozzák) vagy eloszlatják a primitív szorongást. Ferenczihez hasonlóan Bálint egyértelműen a Hermann Imre által bevezetett, majd Spitz és Bowlby által továbbfejlesztett fogalomra, a „megkapaszkodási ösztönre” hivatkozik.

A fogalom maga a kötődésre utal, amely számos születés előtti, születés körüli, illetve korai anya-gyermek kapcsolatot vizsgáló tudományos munka alapjául szolgált. A megkapaszkodási ösztön kapcsán Boris Cyrulnik francia etológus munkájára is gondolok, aki a primitív kapcsolatok olyan formáit írta le, mint biztonságos, szorongó, menekülő, ambivalens, rugalmas.

Említett könyvében Bálint nagy figyelmet szentelt az úgynevezett „vidámparkok” világának. A vidámparki élvezetek közül főként az olyanokkal foglalkozik, amelyek a szédülés érzetét keltik: hagyományos hinták, körhinták, hullámvasutak. (Megjegyzendő, hogy a Roger Caillois francia szociológus *Les Jeux et des Hommes* [Játékok és emberek] című könyvében⁶ egy évvel korábban tanulmányozta az ún. vertigo játékokat, amelyeket az „örvény” görög megfelelője után „ilynx”-nek nevezett.) Bálint szerint a modern tevékenységi formák sokban komplexebb és változatosabb ingerlést nyújtanak a szédülésemény kialakításához és a szenzoros élményszerzéshez. Ilyen például a vitorlázás, a repülés, a magasugrás, a bűvárkodás, vadállatok megszelídítése, ismeretlen vidékek vagy szűz területek felfedezése. Ezekben az ismétlődő tevékenységekben Bálint egy traumatikus esemény lereagálását látja, valamint ama képesség kialakulásának a kulcsát, amelyekkel megtanuljuk kezelni őket. Ferenczi szerint e képesség kialakulásával részben azt a bizalomteljes harmóniát is újjáépíthetjük, amelyet a méhen belüli időszak barátságos környezetében megtapasztalhattunk.

Megfigyelve a felnőttek viselkedésében megnyilvánuló kockázatvállalást és játékos hősieskedést, Bálint egyrészt azt vizsgálta, milyen élvezete-

---

⁵ Serpa: Nepálban, a Himalája környékén élő népcsoport, amelynek férfitagjai foglalkozásszerűen működnek közre hegymászó expedíciókban vezetőként és teherhordóként.

⁶ Roger Caillois, *Les jeux et les hommes*, Gallimard, Paris, 1958.

tekre lelnek egyes emberek állandóan új borzongás-élmények keresésében, míg másokat az ilyen őrült vakmerőségeknek már a gondolata is félelemmel tölt el.

2) Az évtizedek múltával Bálint munkája még aktuálisabb lett. A vidámparkok megsokszorozódtak. A dodzsemek és körhinták egyre leleményesebbek. Egyre több balesetet okoznak az olyan hullámvasutak, amelyek már elérik a 3-4g gyorsulást. 4 millió 20 és 30 év közötti franciát minősítettek „adrenalin függőnek”, és hasonló folyamatok zajlanak több nyugati társadalomban is. Bálint szavaival élve: egyre több ember teszi ki magát szándékosan olyan helyzeteknek, amelyek „a szorongásnak az egyensúly elvesztéséből és a szilárd talajjal való megbomlásából” erednek.⁷ Alpesi sielés és extrém téli sportok, a sivatagi, őserdei vagy sarki túrák mind egyre népszerűbbek. Spártai viszonyok között, városlakó fiatalok ezrei találnak élvezetet a szabad ég alatt, dacolva az elemekkel. Kilépve a megszokott és megsemmisítően unalmas biztonságból, felfrissülnek, elevenné válnak, újra élvezik az élet örömét. Legtöbbünk azonban ragaszkodik a kényelemhez, a védett élethez, és semmit sem teszünk, ami felborítaná szervezett szokásainkat.

3) Érdekes párhuzam rajzolható fel Bálint „borzongás-pszichológiája”, a szédület okozta élvezet, valamint Roger Caillois munkája között. Caillois arról számol be, hogy a „belső fül izgatásával” járó játékok nem csak a különböző emberi kultúrák sajátja, hanem megtalálhatók bizonyos állatfajoknál is. Azok, akik nagyfokú izgalmat keresnek háromféle állapoton mennek keresztül:

- félelem: amit a veszély észlelése okoz;
- élvezet: a szándékos kockázatvállalás révén;
- bizalom: a képességben, hogy sértetlenül vissza tudunk térni a biztonságba.

Ez az állapotsor a gyerekjátékokra emlékeztet bennünket. A gyermekek elhagyják a biztonságos környezetet, hogy az ismeretlen területet (Ferenczi szavaival élve) „barátságossá” alakítsák, majd visszatérnek. Ilyen gyermekori játék a bújócska, a fogócska, vagy az olyan játékok amiben ellenséges területek vannak. A küldetés élvezettel és izgalommal jár, ami legyőzi a félelmet. A körhinták és hullámvasutak olyan érzékleteket keltenek bennünk, mint a szédülés okozta élvezet, miközben biztosítanak minket, hogy a zuhanás végén valami majd megtart. Az ilyen játékok Bálint szerint a születés élményét elevenítik fel. Minden elszakadás, bizonytalan helyzet, veszélyes szituáció feldézi ezt az érzést.

---

⁷ Bálint, *A borzongások ...* id. kiadás, 16.o.

De vajon miért teszi ki magát sok ember felesleges, mégis valós veszélyeknek, s mások miért nem tudják még csak elviselni sem ennek a gondolatát? Miért keresik némelyek a hátborzongtató helyzeteket, miközben mások meghátrálnak ettől? Mindannyian ismerjük a Bálint által alkotott két kifejezést, melyet az izgalmi jelenség tanulmányozása érdekében fogalmazott meg:

– *oknofil* (a görög eredetű *okneo* szóból származik): ragaszkodó, ugyanakkor visszahúzó, rettegő, hezitáló ember, egyszerűen „olyan, aki szeret ragaszkodni”;

– *filobata*: olyan ember, aki szeret a penge élen táncolni, és a határait fesegetni, csak úgy, mint a légtornászok.

Leírásában Bálint a megkapaszkodás archaikus időszakában lévő gyermek tapasztalatát (elszakadás és újraegyesülés) próbálja meg elképzelni. Ez a pszichobiológiai tapasztalat befolyásolja későbbi válaszainkat is, melyekkel az ismeretlenre reagálunk. Bálint „oknofil” és „filobata” fogalma a „szeretve lenni a világban” elérésének két különböző útját jelöli meg.

Az *oknofil* eltűzött szorongással reagál a görcsösen megragadott első tárgyra, az anyára. Miért? Mert nem kellő időben találta meg a – túl fáradt, feszült, lehangolt – anyában azt az alapvető biztonságot, amelyre szüksége volt. A biztonság, a megértettség és az empátia hiányának érzése zárja körbe őt. Nem képes saját autonómiájának kiépítésére. Fejlődésében a félelem és a bizonytalanság érzete dominál, a tárgyakat minél közelebb és hosszabb ideig próbálja maga mellett tartani. Bálint szerint az oknofil személy kérdőre von mindent, még saját magát is. Elveszve érzi magát, ha merésznek vagy függetlennek kell lennie. Esetlen és feszült, csak akkor nyugszik meg, ha a tárgy jelen van, kapcsolatba léphet vele. Folyvást a legrosszabbra gondol, szereti a biztos útjelzőket, szeret begubózni, felhalmozza a fogyasztási javakat, éppúgy, mint a címeket, rangokat, ideológiákat. Világa tétovázó, tele van konvenciókkal és olyan dolgokkal, amelyek biztonságot és kényelmet nyújtanak. Bálint megállapítja, hogy az oknofil emberek biztosítják a társadalom zökkenőmentes működését, és bármilyen kompromisszumra készek, csak hogy úgy érezhessék, szeretik őket. Az oknofil ragaszkodása zavarólag hat a tárgykapcsolatban, amelyet a pszichoanalízis széleskörűen vizsgált. Továbbá, az oknofil ember igazi célja nem egy másvalakitől való függés, hanem az, hogy törődésben részesüljön: kapjon, anélkül, hogy az erre irányuló vágyát külön ki kelljen mutatnia. Ez a vágykimutatás az, amire a filobata viszont képes.

A *filobatáról* úgy gondoskodtak, ahogyan szüksége volt rá. Az első hónapok nyugodtan, békésen teltek: az anyja „elég jó” anya volt. Kapva a lehe-

tőiséget hogy kiépítse autonómiáját, mindenhol él is vele, könnyedén el tud távolodni a tárgyaktól. Rutinosan cselekszik, élvezi az ismeretlen felfedezését. Jól érzi magát új helyzetekben, csakúgy, mint egymagában, és szeret *hazatérni*. Szeret bizonytalan helyzetekbe kerülni, szereti elveszteni az útjelzőket miközben játszik: biztos abban, hogy később újra megtalálja azokat. A filobata kalandos álmokat dédelget, és előrevetíti megvalósulásukat. A későbbiekben látni fogjuk, hogy mennyiben hasonlítanak Hillary gyermekkori emlékei az itt leírtakhoz.

Bár érez félelmet, a filobata személy, mégis tette ösztökélt: a félelem arra hajtja, hogy az új területet bevegye, „barátságossá” alakítsa. Még akkor is, ha az út teli van veszélyes akadályokkal, legyőzi őket. „Minden rendben lesz” – mondja magának – „biztos vagyok benne, hogy meg tudom csinálni”. A határtalan dolgok nyitva állnak előtte: végtelen ég és óceán, végeláthatatlan hómezők, és maga az egész külvilág. Minden, ami homályos, kiszámíthatatlan lehetővé teszi számára, hogy csatasorba állítsa intelligenciáját és alkalmazkodó képességeit. Ezek a fő tulajdonságai a filobata személynek, melyet Bálint számos példával szemléltet: „a tengerész a nyílt vizeken, a síelő a hegyoldalakon..., az ejtőernyős a levegőben”⁸. Hangsúlyozza, hogy amíg az oknofil személy világa az érintés és a tárgyak közelségének világa, addig filobataéé inkább a jó távolság, a binokuláris látás és a környezet állandó szemügyre vétele jellemzi.

Ám az, hogy szeret távol lenni a szeretett tárgytól, nem jelenti azt, hogy ne ragaszkodna hozzá. A filobata nem valamiféle aszociális természetű lény. Felelősségteljes mások iránt, extravertált, sőt jó csapatjátékos, aki képes a többiekhez alkalmazkodni. Hillary, mint expedíció-vezető ezt jól példázza. A filobata nem szereti, ha túl sokat aggódnak érte, és nem szereti, ha túlságosan szeretik. Így olykor inkább nem reagál a másik szeretetigényére, és önzőnek tűnhet. Mindazonáltal hálás a családi és baráti támogatásért, és tudatában van, hogy elvárják tőle ennek viszonzását. Számít jó felszerelésére, hogy biztos legyen a teljesítményben, de a túlélésben is: kötelekre, kampókra, és minden technikai eszközre, amely lehetővé teszi számára a cél elérését és veszélyes útról való visszatérést is – akár, ha szükséges, mentés révén.

Az oknofil szerint minden kockázat rosszul végződik. Nem hisz a „barakában”, szerencsecsillagában. De nem is hoz rossz döntést a kockázatkerüléssel, máskülönben hamar bajba kerülne esetlensége miatt, az introspekcióba való menekülés pedig meggátolhatja, hogy olyat tegyen, amivel megmenekül.

---

⁸ *Borzongások...*, 27.o.

A filobata ezzel szemben magabiztos és hisz abban, hogy megússza a helyzetet. Számítva vállal kockázatot, nem vakmerő. Kompetens és körültekintő, gyorsan kiértékeli a helyzetet, szembenéz velük, küzd és nyer. De ugyanakkor azt is tudja, hogy mikor kell visszavonulni. Nem öngyilkosjelölt, hisz őrangyalában, a „barakában”.

Jó kapcsolatot tart fenn másokkal és a világgal, megbízik abban, amit tapasztal: intelligens, jól képzett, rátermett, jó megfigyelő, eléri, amit kitűzött. Az útján tornyosuló akadályokkal – viharral, széllel, vadállatokkal, elleneséges népekkel – megküzd, legyőzi és uralja őket. Átadja magát az ereje meg tapasztalása és képességeinek fejlődése felett érzett örömeinek.

Az oknofil személy nem bírja a magaslatot, a viharok felemésztik őt. A filobata azonban, mihelyt biztosította magát, szabadon szemlélődik. Eközben az oknofil folyamatosan retteg, fél, hogy a mélybe zuhan, megfullad, vagy megsemmisül.

Bálint szerint ez a sajátos képesség a filobatak legfőbb jellemzője. A filobata tudja – amint Hillary példája is mutatta –, hogy minden egyes elhibázott mozdulat katasztrófához vezethet. Ilyen helyzetben a filobata rögtön megtalál egy oknofil tárgyat, amelybe belekapaszkodhat, s amely megmenti őt. Veszélyhelyzetben képes kell, hogy legyen oknofiliájának mozgósítására. Az alpinisták és hegymászóknál mindig eljöhethet az a nap, amikor így kell megkapaszkodniuk, hogy életben maradhassanak. Hozzátehetjük, hogy éppen ez a légtornászok mindennapi kenyere.

Az eddigieket összegezve elmondhatjuk, hogy az *oknofil* és *filobata* kifejezéseket Bálint vezette be a szakirodalomba több mint ötven évvel ezelőtt. Kifejtettem röviden a két kifejezés lényegét, hogy ebben a kontextusban vizsgálhassuk a bátorságot, merészséget, félelmet és a tőle való megszabadulás képességét. Bálint szerint természetesen nincsen teljesen oknofil, vagy filobata személy. Valójában a két attitűd ugyanarról a tőről fakad, s ezeket a pszichénk eltérő arányban használja fel, hogy szembenézzen a világ tárgyai által okozott nehézségekkel. Felelősek vagyunk rugalmasságukért. Boldogulásunkért és egészségünkért az oknofilia és a filobatizmus egyaránt felelős. Az oknofil félelem, belépve a veszélyészlelésbe, óvatosságra ösztönöz, s elindítja a támasz és védelem ösztönszerű keresését. Ez komplementere a filobata agresszióknak, ami ellentámadásra, birtokba vételre, védekezésre készítet, és táplálja a győzelem utáni vágyat. A félelmek leküzdéséből fakadó élvezet és öröm lényegileg filobata tulajdonság.

Enid Balint a tér és idő vonatkozásában vizsgálta a filobata és oknofil személyeket. Meglátása szerint az oknofil személy kerüli és elutasítja a tár-

gyaktól való távolságot és az élvezetek közötti nagy időintervallumot. A filobata viszont már kicsi korától kezdve képes felülkerekedni a szorongás érzésén, amely a két élvezet közötti idői részből adódik.

4) Bálint szemléletében ezek az attitűdök nem pusztán a fizikai világ tárgyaihoz való viszonyunkat jelölik ki, hanem gondolatokhoz és ideálokhoz való kapcsolatainkban is fellelhető a hatásuk. A személyiség filobata részei meghatározzák például, hogy hogyan viszonyul az egyén a kaland lehetőségéhez. A filobata megfontolt odaadással vonzódik a kockázatokkal teli célok megvalósításához. Az álmok feladásának elutasítása anélkül, hogy elvesznénk az álmodozásban, magabiztosnak lenni, élvezni a játékot, szembenézni extrém helyzetekkel, és mindennek a végén tudni befejezni, – ez a filobata-létforma lényege, amelyről azt gondolhatjuk, hogy a szabadságról szól. A *Femmes d'aventure* című könyvemben azt hangsúlyoztam, hogy a fiatalok és az extrém sportok kedvelői számára a kaland nem más, mint egy önmagukért, egy igazabb létért folyó küzdelem. Nem pusztán új rekordok felállítására vagy hírnévre törekszenek. Rámutattam arra, hogy egy kockázatos vállalkozás sikere mindig csak a végterméke egy hosszú és türelmes utazásnak, mely utazás egy egész élet-történet komplexébe ágyazódik, és gyökerei egészen a gyermekkorig nyúlnak vissza.

Az első kötelék szoros, vagy laza volta elősegíti, vagy nehezíti az alapvető biztonságérzet fejlődését. Az alapvető biztonságérzet táptalajul szolgál a garantált kohézió és egyensúlyozókészség számára, amelyekkel megálljuk a helyünket bizonytalan helyzetekben is. Bálint hangsúlyozza, hogy a „biztonságos zóna” permanensen magán hordozza, az ún. elsődleges tárgykapcsolat tapasztalatait, a zóna pedig, úgy tűnik, mélyen meghatározza alapvető biztonság- vagy bizonytalanság-érzetünket. Alapvető biztonság- és bizonytalanság-érzés: ezek az érzések határozzák meg, hogy az egyén mennyire képes felfedezni a barátságos és fenyegető területek ismeretlenét, vagy inkább az ismerős és létező (vagyis jól kiismerhető) kapcsolatokba való rendeződést szorgalmazzák.

Az újabb szülészeti technikák már az alapvető biztonságérzet kialakulásának elősegítésére törekszenek. Ilyen eljárás például a vízben, vagy a félhomályban való szülés, a haptonómia, a születést övező stressz kezelése és a pozitív kapcsolat kialakításának elősegítése anya és gyermeke között. (A bizonytalan kötődési mintázatok korai megelőzésének érdekében végzett munkát Dr. Pierre Rousseau szülész is, akit Franciaországban a perinatális gyászról és annak kezeléséről ismernek. Újabban rámutatott a legkorábbi

vizuális interakció fontosságára anya és újszülött között, amely még az előtt történhetne meg, mielőtt az újszülött megtalálja az anyamellet.)

Bár a filobatizmus az erős, stabil létállapot képét idézheti elénk, Bálint arra figyelmeztet, hogy a dolgok nem ilyen egyszerűek. Filobata páciensei túlnyomó többségben attól szenvednek, hogy nem tudnak létrehozni szilárd partnerkapcsolatot. Rendíthetetlen hősökhöz hasonlítja őket, mint amelyenkről Verne Gyula regényeiben olvashatunk, vagy olyan lovagokhoz, akik a gyermeki fantáziavilágban jelennek meg. Bálint szerint a filobatikussal borzongás-élmények az autoerotikához állnak közelebb. „A filobata heroizmus... leginkább fallikus-narcisztikus heroizmus, amely férfias, de egyben gyerekes is, és sosem utal a teljes érettségre.”⁹ Ugyanakkor Bálint nem rejti véka alá azt sem, hogy fenntartásai vannak az efféle hősiesség emberi értékeivel kapcsolatban. „A kétkedő számára – írja – nehéz elmagyarázni a személyes értékét annak, amit ...a világ legmagasabb pontjára való feljutás vagy a legmélyebb barlangba, óceán mélyére történő leereszkedés jelent.”¹⁰ A *Femmes d'aventure*-ben azt vizsgáltam, mit jelenthetnek az ilyen hőstettek azoknak, akik vállalják őket, és mi újat tanulhatunk erről a haladás iránti, specifikusan emberi vágyról, ami a lehetőségek szakadatlan újradefiniálását teszi lehetővé.

5) Ferenczi már Bálint előtt figyelmet szentelt a veszélyes, szédítő, hátborzongató játékokra való univerzális hajlamunknak. A *Thalassában*¹¹ azt írja, hogy „A közösülési aktus ... azokra a »színhátékok«-ra emlékeztet, amelyekben viharfelhők tornyosulnak, mint az igazi tragédiában, de itt megvan mindig az az érzés, hogy a »vége mégis jó lesz.«” Már ebben a hétköznapi „színhátékban” felismerhetjük az oknofil és filobata attitűdök egyidejűségét.

A két attitűd másodlagosnak tűnik egy korábbi állapothoz képest, ami Bálint szerint „ugyanarról a tőről fakad”; ez a „tő” a teljesség narcisztikus érzése, aminek tapasztalata a születés előtti világból származik. Valójában a világba való megérkezésünk törli meg ezt az érzést, arra ösztönözve minket, hogy örökké a megragadás és elengedés között éljünk. De talán továbbra is vágyunk a teljességhez való visszatérésre. A magam megfigyelései továbbá azt mutatják, hogy ez a vágyunk sokban hasonlít a „szent kehely megtalálásának” képéhez, amire a kalandvágyók gyakran hivatkoznak.

---

⁹ *Borzongások...*, 37.o.

¹⁰ *uo.* 37.o.

¹¹ Ferenczi Sándor könyve magyarul a *Katasztrófák a nemi működés fejlődésében* címmel jelent meg. Idézet az 1928. évi kiadás alapján, Filum, Bp. 1997, 60.o.

Mind a rémisztő üresség érzése, ami megkapaszkodásra készíti az oknofilt, mind a „bevett terület”, amit a filobata meghódított és így már átlát, a születés előtti tapasztalattól való eltávolodását idézi elő. A végtelen küldetés célja, hogy visszatérjünk a születés előtti harmóniába. Bálint szerint egy „harmonikus mixtúrába” való visszatérés, a filobata azon képességétől függ, hogy a valóságban is képes-e valamit megvalósítani abból a „barátságos térből”, létrehozni, amely maximálisan támogatta és óvta őt, mielőtt még elkezdte volna felkutatni a valóság elkülönülő tárgyait. A „thalassa”, az őstenger világa az, amelyhez a filobata fantáziájában visszatér. Végső soron így a filobata fáradozásai, olybá tűnik, a „progresszió a regresszióért” formulát követik.

Ferenczi 1924-ben arra is rámutatott: „lehetséges, hogy a közöselési aktusban átélt, időleges visszatérés az anyaólbe és mindama veszedelmek egyidejű játékos ismétlése és legyőzése, amit a születés és az élethez való alkalmazkodás harca hoz magával: ugyanolyan értelemben hat felfrissítően, mint az éjszakai alvás regressziója.”¹² Ezek a veszedelmek visznek bennünket a „megújulás” felé, melyet a filobata kalandvágya jól példáz.

Bálint szerint a filobata fantázia alapvetően arról szól, hogy „az egész világ... egy gyermekét biztonsággal karjában tartó anya. Filogenetikusan pedig a strukturálatlan tenger, amely barátságos környezeteket kínál a határtalan távlatokban.”¹³

Önfeledtnek lenni, megtalálni a szépet, érezni a túlaradó boldogságot, hinni, hogy minden egy helyben van és semmi sem hiányzik – ez a filobata küldetése, ez az őstenger-ézés.

Valamennyi emberi ideálban való hit – etika, igazság, szabadság – a narcisztikus teljesség harmóniájának újra-megtalálását segíti. Grünberger Béla hangsúlyozza a magasztos értékek iránt való érdeklődés szükségességét, amely elősegíti az esztétikum megértését és a szublimációs technikák elsajátítását.

6) Azok szemében, akik szeretik az extrém sportokat, s különösen azoknál, akik imádják az eksztázist és dacolnak a halál fenyegetésével, a filobatak „őstenger-ézés” átéléséért vívott küzdelme inkább az élet művészete, mint a haldoklás folyamata. Megközelíteni az „őstenger-érezést” anélkül hogy elveszítenénk magunkat, temérdek sok alkalmazkodás árán, melyet mégis integrált narcizmus vezérel, és visszatérni biztonságban, épségben a

---

¹² Ferenczi, *Katasztrófák...* 61.o.

¹³ Bálint, *Borzongások...* 76.o.

biztos talajra – valóban jól hangzó küldetés. Mint a Himalája későbbi meghódítói, Hillary is csak állt néhány percig a világ tetején, éppen csak időt hagyva néhány gondolatnak Tibetről, majd kezét fogott Tendzing Norgajjal, és máris a veszélyekkel teli lefelé útra gondolt.

A győzelem és elsőség okozta öröm után Hillary elismerésül megjutalmazta magát egy medállal. Vissza kellett térnie a szelfjéhez, egy már erősebb szelfhez. Majd Hillary már csaknem visszaért Katmanduba, amikor megtudta, hogy Anglia királynője lovaggá ütötte. Úgy emlékszik vissza erre: „*Állj fel Sir Edmund Hillary!* Akár akartam akár nem, egyszer csak lovaggá ütöttek és akként is kellett viselkednem. Mekkora előléptetés volt ez egy új-zélandi méhészélethez képest!” Visszatérni a biztonságba, érezni a lét súlyát, feladni az izgalmakat, átmenni egy újabb depresszív fázison – ezekben áll a kockázatvállaló igazi kihívása.

Az életút így a valós vagy metaforikus magaslatok meghódításába van ágyazva, legyenek ezek a magaslatok művésziek, tudományosak vagy pusztán gondolatiak. De a hódítás küzdelmekkel jár önmagunkkal és minden olyan dologgal szemben, ami akár testileg, akár lelkileg csapdába ejt, vagy visszatart minket. Az egyik életpozícióból a másikba harcban haladunk előre, s ez szükségszerűen magában foglalja az eltávolodást az olyan dolgoktól, melyeket szeretünk, ugyanakkor nyomasztanak és utunkban is állnak. Végül mindannyian – a magunk kellő idejében és ütemében – kockázatokat vállalunk, mely által újratereztődik az alapvető biztonság és megtapadunk.

7) Hillary életútjára úgy is tekinthetünk, mint egy művészi alkotás létrehozására. Didier Anzieu-nak az írói alkotás szakaszairól írott tanulmánya¹⁴ nyomán *Femmes d'aventure* című könyvemben kiterjesztettem az alkotás szakaszolhatóságát mindenfajta teljesítményre. Anzieu az alkotás öt fázisát különbözteti meg. Véleményem szerint Hillary keresztülment mind az öt fázison, ennél fogva az ő példájából szeretném levonni végkövetkeztetésem.

1. Az alkotás gyökere mindig valamilyen tudatos vagy tudattalan hősi identifikációs folyamat. Hillary egy „álmodozó fázisra” emlékszik, mely olvasmányaiból táplálkozott. Idézem: „Nagyon jó olvasó voltam, a gondolataimat pedig messze meghatározták a hősies erőfeszítésekről való ábrándok. Nagy hatással volt rám egy hősi figura, Shackleton, az Antarktisz nagy felfedezője, aki szívós ember volt és nagyon jó vezető. Páratlan érzéssel irányította az embereit, és magabiztosan vezette ki csapatát nehéz

---

¹⁴ Vers une métapsychologie de la création. In: Didier Anzieu (Ed.): *Psychanalyse du génie créateur*. Dunod, Paris, 1974, pp. 1-30.

körülmények okozta helyzetekből. Ő példa volt a számomra.” Ez azonban nem az egyetlen példa a hősi azonosulásra Hillary életében.

2. Az inspiráció, úgy tűnik, a szenvedéssel, a szomorúsággal vagy a rettegéssel kapcsolatos hajtóerők hatására születik meg. Az inspiráció kialakulása az egyén szelfjébe rejtett igazságok összegyűjtésének a kérdése, amely később álomból valósággá formálódhat. Ezek az igazságok az élet, a halál, a származás kérdéseit és a destabilizáló krízisek tapasztalatait érintik. Hillary mindössze 16 éves volt, amikor megkezdte az átmenetet az álmodozás és a kalandok megvalósítása között. Az egyén képes kell hogy legyen arra, hogy észrevegye az igazságot, a gondolatot, ami az eseményekben rejlik. Az ebből nyert új belső rend pedig azt követeli az egyéntől, hogy az oknofil változás-szorongás és a filobata lázadó szellem jól fejlett legyen: Hillary nem lett méhész, ahogy az apja. Egy cél megfogalmazódott, bizonyossá vált valami. Úgy is mondhatnánk, Hillary igazabb útra talált. Az új életút pedig a gyermekorból nyerte szükséges nyersanyagát. Ez az újra megtalált én veszi át az irányítást és eredményez távolodást az olyan dolgoktól, amik kevésbé értékesek: „Az egyedüli dolog, amivel tisztában voltam, hogy kalandos dolgokat akarok csinálni. Olyanokat, amik izgalmasak és merészség kell hozzájuk. Mindössze csak egy elég ködös érzésem volt, hogy minek is kéne ennek pontosan lennie.” Aki az alkotást választja, annak a magány hosszú útját kell végigjárnia. Elővigyázatosnak kell lennie, nehogy elveszítse önmagát ebben az egyedüllétben; késznek kell lennie hordani ennek terhét. Hillary úgy emlékszik vissza tizenéves korára, amikor még kevés barátja volt: „Arra lettem figyelmes, hogy sokkal erőteljesebb, állóképesebb vagyok, mint a többiek... Imádtam a szabadtéri programokat, erősíteni magamat, és gyalogtúrázni.” A Mount Everest meghódítására tett kísérletek 1920 és 1952 között pedig akkoriban sorra elbuktak.

3. Az alkotónak aztán át kell éreznie döntésének súlyát, hogy mozgósíthassa és megtarthassa energiáit a kitűzött cél felé. Be kell vonódnia testileg, lelkileg. Képesnek kell lennie felhasználni saját nárcizmusát anélkül, hogy elesne vagy túlmenne a célon. Mindeközben a felettes énnel némán teljesíteni kell szervezőfunkcióját, így engedélyezve a soron következő feladat végrehajtását. Hillary 34 évesen csatlakozik egy Everestet megmászó expedícióhoz, ahol másik tizenegy hegymászó tör a Himalája csúcsára: mínusz 25 fok hideg van, jeges szél fúj, aminek olyan a hangja, mint „ezer üvöltő tigrisé” (írja *Kockázat nélkül nincs győzelem* című önéletrajzi írásában¹⁵). 1953.

---

¹⁵ Gondolat, Bp. 1982.

május 29-én indulnak útnak Tendzing Norgajjal, hogy meghódítsák a hegyet. Elérik a csúcst. Négy évvel később, azután hogy Bálint publikálja a *Thrills and Regression* című könyvét, visszatér a Himalájához, hogy megkeresse a *jetit* – mely tudományos nézőpontból ugyan öngyilkos vállalkozás, viszont ő mégiscsak álmodó, egy kalandor!

4. Elérve a tetőfokot, a filobotának el kell tudnia engedni a borzongás-élményt. A teljesítmény örömétől megkönnyebülve, vissza kell térni az alapokhoz, vissza az egyszerű mindennapi emberi élethez. Hillary úgy emlékszik a rendkívüli pillanatra, mint ami azonnali világhírnévvé ruházta fel. Anzieu szerint az alkotónak vissza kell térnie, ki kell pukkasztania a buborékot és újra beilleszkedni a társadalomba. Újra a felettes énnel van feladata: olyan kötelességeket kell teljesíteni, mint például elmesélni a tapasztalatokat, megosztani a tudást, és sok interjút adni. Mindazonáltal Hillarynek ettől kezdve hírneve volt, és ebből kovácsolt tőkét arra, hogy megalapítsa a Himalaya Trust Foundation-t, amely iskolákat, kórházakat, hidakat épített Nepálban. Két évvel később Shackleton nyomdokaiba lépve új területeket hódított meg az Antarktiszon. 1977-ben pedig, csaknem 60 évesen, felfedezőútra indult a Gangesz torkolatától forrásáig, amely több mint 1200 kilométer hosszan nyúlik.

5. Végül, ahogy Anzieu mondja, az alkotónak meg kell tudnia alkotnia üzenetét. Hillary így tett a *The Ascent of the Everest*¹⁶ című könyvével. A hatvanas években visszatért Nepálba, hogy részt vegyen a szociális fejlesztést célzó segítő munkában. A környezetkárosítás ellen emelt hangot, sikerült rávennie a nepáli kormányt, hogy megváltoztassák törvényeiket az erdők védelme érdekében, és hogy nyilvánítsák az Everest körüli területet nemzeti parkká. Végül felhasználta presztízsét arra is, hogy meggyőzze az új-zélandi kormányt egy anyagi támogatás szükségességéről.

Az alkotó énjének két fajta tapasztalat ötvözésére kell képesnek lennie: az egyik az ámulat és az örömteliség élménye, amely Anzieu szerint az anyai, a másik a heroikus azonosulás, az aszketizmus és a sztoicizmus, mely az apai világ része.

Az alkotók olyan emberek, akik áttörést hoznak abban, ahogyan csináljuk és látjuk a világot, és ahogyan viszonyulunk hozzá. A lehetőség vagy ismeretlen határait feszegetik, kutatva egy ideál után, amit sohasem érhetnek el.

---

¹⁶ Hillary, E. (1955): *High Adventure: The True Story of the First Ascent of Everest*. (Paperback) Oxford University Press, USA, 2003.